

Eugenia HRISTACHE

Silvia LUCAN

Carmen NEAGU

Limba latină

manual pentru clasa a XI-a

ART
grup editorial

CUPRINS	
PRIMUM CAPITULUM – MARCUS TULLIUS CICERO	3
PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ	3
PROFILUL SCRITORULUI	4
OPERA	5
ORATIONES – DISCURSURI	5
CONSPIRAȚIA LUI CATILINA	9
<i>In Catilinam oratio prima (planul discursului)</i>	12
<i>Exordium ex abrupto</i>	12
GRAMMATICA – Repetitio	
• Substantivul	17
• Adjectivul	20
PROIECT: <i>Exordium în discursurile ciceroniene</i>	26
<i>Peroratio</i>	27
GRAMMATICA – Repetitio	
• Pronumele	30
OPERA FILOSOFICĂ	37
<i>Cum ia naștere virtutea</i>	39
GRAMMATICA – Repetitio	
• Verbul	43
STATUL – RESPUBLICA	50
<i>Conducătorul ideal</i>	50
GRAMMATICA – Repetitio	
• Verbul (continuare)	52
PROIECT: <i>Valori morale în opera ciceroniană – virtutea și prietenia</i>	55
OPERA RETORICĂ*	59
PROIECT: <i>Optimus orator</i>	59
EPISTULAE – SCRISORI*	62
PROIECT: <i>Cicero – omul. Un discurs pro Catilina?</i>	63
CONCLUZII	64
EVALUARE	68
SECUNDUM CAPITULUM – TITUS LIVIUS	72
PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ	72
PROFILUL SCRITORULUI	76
OPERA	77
<i>Ritual de încheiere a tratatelor</i>	78
GRAMMATICA – Repetitio	
• Propozițiile participiale	81

GRAMMATICA – Repetitio

- Propoziția subordonată relativă

Portretul lui Hannibal

GRAMMATICA – Repetitio

- Propozițiile complete

PROIECTE (la alegere): **Tiranul**

Eroii

Coriolanus, Cincinnatus și Camillus

GRAMMATICA

- Propozițiile complete (continuare)
- Concordanța timpurilor

CONCLUZII

EVALUARE

TERTIUM CAPITULUM – TITUS PETRONIUS NIGER

PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ

PROFILUL SRIITORULUI

OPERA

Domus Trimalchionis

GRAMMATICA

- Propozițiile circumstanțiale

Trimalchio et Fortunata

GRAMMATICA

- Propozițiile circumstanțiale (continuare)

Ascensiunea lui Trimalchio

GRAMMATICA

- Propozițiile circumstanțiale (continuare)

CONCLUZII

EVALUARE

QUARTUM CAPITULUM – LUCIUS ANNAEUS SENECA

PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ

PROFILUL SRIITORULUI

OPERA

PROIECT: *Ira brevis furor*

GRAMMATICA

- Propozițiile circumstanțiale (continuare)

PROIECT: *De tranquillitate animi ad Serenum*

85

88

89

92

95

96

98

100

103

105

107

109

109

110

111

113

117

119

122

124

127

129

130

131

131

132

132

133

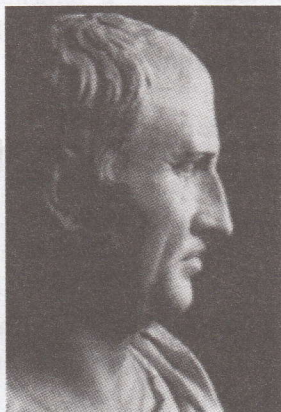
135

136

• Propozițiile circumstanțiale (continuare)	137
CONCLUZII	140
QUINTUM CAPITULUM – PUBLIUS CORNELIUS TACITUS	141
PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ	141
PROFILUL SCRITORULUI	142
OPERA	142
PROIECT: Voluptas lectiones annalium	143
GRAMMATICA	
• Propozițiile circumstanțiale (continuare)	145
PROIECT: Portrete feminine în opera lui Tacitus	147
GRAMMATICA	
• Propozițiile circumstanțiale (continuare)	148
CONCLUZII	150
SEXTUM CAPITULUM – LUCIUS APULEIUS	151
PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ	151
PROFILUL SCRITORULUI	152
OPERA	152
PROIECT: Amor și Psyche	154
GRAMMATICA	
• Stilul indirect	156
PROIECT: Inițierea în cultul lui Isis	157
GRAMMATICA – Repetitio	158
CONCLUZII	159
RECAPITULARE ȘI EVALUARE FINALĂ	160
Anexe literare	162
Principalele școli ale filosofiei grecești	
Anexe gramaticale	
Declinarea substantivelor	167
Pronumele	168
Numeralul	171
Verbul	174
Vocabular latin-român	190

MARCUS TULLIUS CICERO

(106-43 aChr.)

— PERIOADA ISTORICĂ ȘI LITERARĂ —

PERIOADA ISTORICĂ

- 102 aChr.** Începe **Primul război civil** între Sulla, șeful partidei optimaților, și Marius, șeful partidei popularilor – începutul crizei Republicii romane;
- 102-81 aChr.** Se desfășoară războaiele civile dintre Marius și Sulla;
- 86 aChr.** Marius moare după ce obține victoria;
- 81 aChr.** Sulla este numit **dictator**;
- 73-71 aChr.** Răscoala sclavilor conduși de Spartacus;
- 63 aChr.** Conspirația lui Catilina împotriva lui Cicero;
- 60 aChr.** **Primul triumvirat** – **Caesar, Pompei și Crassus**;
- 58 aChr.** Destrămarea triumviratului – moare Crassus;
- 58-52 aChr.** Caesar cucerește Gallia;

PERIOADA LITERARĂ

PROZA

• Istoriografia

C. I. Caesar (100-44 aChr.) – Proză istorică. Memorii:

– *De bello Gallico*,

– *De bello civili*;

C. Sallustius Crispus (87-34 aChr.) – Proză istorică. Monografia – *De coniuratione Catilinae*; *De bello Iugurthino*;

Cornelius Nepos (99- 24 aChr.) – Proză istorică. Biografia – *De viris illustribus*.

• Elocința. Proza retorică și filosofică

Cicero (106-43 aChr.) – discursuri, opere de retorică, de filosofie, scrisori.

49-45 aChr. Cel de-al doilea război civil între Caesar și Pompei. Câștigă Caesar;
Pompei este ucis în Egipt;
Caesar este numit *dictator perpetuus*;
44 aChr. Caesar este asasinat – **sfarșitul Republicii romane**;
43 aChr. Al doilea triumvirat – Antonius, Octavianus și Lepidus.

POEZIA

Lucretius (98-55 aChr.) – Poemul didactic – *De rerum natura*;
Catullus (84-54 aChr.) – Elegia, epigrama, poemul mitologic – *Carmina*.

– PROFILUL SCRITORULUI –

VIAȚA

– 3 ianuarie 106 aChr., se naște **Marcus Tullius Cicero**, la Arpinum într-o familie de cavaleri – clasă de mijloc, compusă din proprietari bogați, oameni de afaceri, bancheri.

– Deși, după cum însuși mărturisește, familia sa era *antiquissima stirpe*, nici un strămoș al său nu a ajuns la rangul de senator.

– Cicero a fost așadar un *homo novus* – primul din familia sa care a devenit consul.

STUDII

Nu se știe unde a urmat Cicero școala elementară și cea medie, la Arpinum sau la Roma;

81 aChr. – studiile superioare le face la Roma. Studiază:

– **oratoria** cu avocații M. Antonius și L. Crassus și cu jurisconsulții Mucius Scaevola Augur și Mucius Scaevola Pontifex;

– **filosofia** cu neoacademicianul Philon, epicureul Phaedrus și stoicul Diodot;

– rostește primele discursuri;

80-77 aChr. – călătorește în Orient, vizitează Atena, unde urmează studii de filosofie, apoi în Asia Mică și insula Rhodos, unde îl audiază pe

ACTIVITATEA POLITICĂ

77 aChr. – se întoarce la Roma. Intră în viața politică și parcurge *cursus honorum*;

75 aChr. – *quaestor* în Sicilia; sicilienii îl numesc *patronus* – apărător al intereselor lor la Roma.;

69 aChr. – *aedilis*;

66 aChr. – *praetor*;

63 aChr. – *consul*; *complotul lui Catilina*, pedepsirea conjurațiilor, i se acordă titlul onorific de *pater patriae*;

58 aChr. – Cicero este silit să plece în exil, deoarece Clodius, unul dintre conducătorii facțiunii popularilor, dușman neîmpăcat al lui Cicero, a propus o lege care-l viza direct pe orator sub acuzația că acesta

Respectiv Apollonius Molo, vestitul profesor de retorică. Acesta are o mare influență asupra stilului său, temperându-i exesele asianice (curent retoric caracterizat prin amploarea perioadelor, stil înflorit, teatralitate, retorism și apelul la sentimente. Asianismul a fost reprezentat de Hortensius.).

Cicero, copil citind

condamnase la moarte cetățeni romani (membrii conspirației lui Catilina), fără procedură legală;

57 aChr. – este rechemat din exil;

56 aChr. – reintră în senat, fără a mai juca un rol politic; se va dedica studiilor de retorică și filosofie;

51 aChr. – *proconsul* în Cilicia;

48 aChr. – este de partea lui Pompei în războiul civil;

46 aChr. – iertat de Caesar, reapare în for, apărându-i pe unii dintre susținătorii lui Pompei;

44 aChr. – Caesar este asasinat și lui Cicero îi reînvie speranța regimului republican. Se aruncă în luptă împotriva lui Marcus Antonius, care se voia succesorul dictaturii lui Caesar;

7 decembrie 43 aChr. – Cicero este **asasinat**, surprins la vila sa din Formiae, din porunca lui Marcus Antonius. Capul și mâinile, despărțite de trup, îi sunt expuse pe tribuna din for.

— OPERA —

• *summum* al culturii latine •

ORATIONES – DISCURSURI

– s-au păstrat șaiszeci și unu.

– caracterizate prin: • *vis* (forță),

• *copia* (abundență),

• *iucunditas* (farmecul argumentației).

– îmbină: • *ingenium* (talentul) cu

• *doctrina* (bază teoretică, învățătură).

Tipuri de discurs

• **Judiciar** – discursuri în procese penale (*Pro Milone*, *Pro Archia poeta*, *Pro Marcello*, *Pro Ligario* etc.);

• **Deliberativ** – discursuri în procese și dezbateri politice (*De imperio Cn. Pompei*, *De provinciis consularibus*);

Respectiv **Demonstrativ (epidictic)** – discurs de elogiare, panegiric, funebru – puțin reprezentat de Cicero (elogiul făcut lui Cato Maior).

Discursurile sale judiciare sunt atât de acuzare **In** – „împotriva”, cât și în apărarea diverșilor clienți **Pro** – „pentru”, și sunt legate, de cele mai multe ori, de procese cu caracter politic.

DISCURSURILE PRECONSULARE, privind corupția sau abuzul de putere, i-au asigurat prestigiul (*dignitas*), influența și starea materială indispensabile pentru obținerea de magistraturi.

DISCURSURILE CONSULARE dovedesc ceea ce l-a orientat pe Cicero de-a lungul vieții – grija față de Roma. El a vrut să asigure un echilibru de forțe și o bună funcționare a statului. În toate discursurile din timpul consulatului, Cicero se identifică cu interesele aristocrației senatoriale. De pe această poziție, oratorul nu izbuteste, totuși, să discearnă cauzele economice ale crizei republicii romane.

DISCURSURILE POSTCONSULARE. Deși a avut o carieră politică fluctuantă, Cicero și-a încheiat-o prin lupta îndârjită cu Antonius, rostind celebrele discursuri *Phillippicae*. Cu ochii întorși spre un trecut idealizat, identificat cu supremația formei republicane autentice, el se ridică indignat împotriva noii tiranii ce amenința să se impună. Triumvirii (Antonius, Octavianus și Lepidus) îl vor include printre proscrisi, la cererea expresă a lui Antonius. Astfel, conduita sa politică i-a adus lui Cicero și pedeapsa exilului, și, în cele din urmă, proscrierea și moartea.

Selectăm cele mai importante discursuri ciceroniene:

DISCURSURI PRECONSULARE

81 aChr. – *Pro Quinctio* – primul său discurs; un proces civil *causa privata* în stil asianic în care îl înfruntă pe cel mai mare orator al vremii Q. Hortensius Hortalus.

80 aChr. – *Pro Sesto Roscio Amerino* – o *causa publica*, cu implicații politice, împotriva lui Chrisogonus, partizan al lui Sulla, în care atacă regimul dictatorial instaurat de acesta.

70 aChr. – *In Verrem orationes septem* – șapte discursuri judiciare în apărarea sicilienilor, împotriva lui Verres, membru al aristocrației senatoriale, care, în calitate de guvernator al Siciliei, jefuise provincia.

66 aChr. – *Pro lege Manilia sive de imperio Cn. Pompei* – primul său discurs propriu-zis politic, pentru învestirea lui Pompeius cu *imperium maximum* în campania din răsărit împotriva lui Mithridates, regele Pontului.

DISCURSURI CONSULARE

63 aChr. – *De lege agraria* – patru discursuri împotriva proiectului de lege agrară propus de Rullus. Oratorul se identificase cu interesele aristocrației senatoriale;

– *In Catilinam orationes quattuor* – patru discursuri rostite împotriva lui Catilina, prin care face cunoscută senatului conspirația acestuia și cere pedepsirea vinovaților.

Respect DISCURSURI POSTCONSULARE

62 aChr. – *Pro Archia poeta* – discurs rostit în apărarea poetului Archias, născut în Antiochia (Asia Mică), învinuit că-și dobândise ilegal cetățenia romană. Pledoaria este un amplu și pasionat elogiu adus literaturii și rolului acesteia în societate.

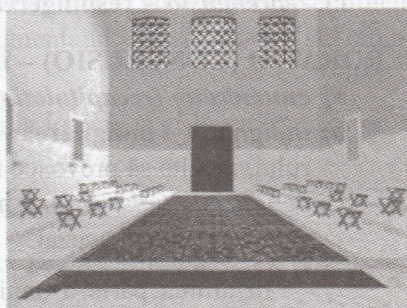
57 aChr. – *Pro domo sua* – discurs prin care Cicero își revendică în fața pontificilor casa de pe Palatin, dăruită de Clodius, după plecarea sa în exil. Pledoaria ridică importante probleme de drept public.

56 aChr. – *Pro Caelio* – apărându-l pe tânărul său prieten, Caelius, de acuzația de a fi încercat s-o otrăvească pe Clodia, celebra soră a lui Publius Clodius, Cicero abordează problema educației tinerilor.

52 aChr. – *Pro Milone* (discurs rescris, cel mai frumos dintre toate discursurile ciceroniene) – Cicero încearcă să-l apere pe Milo, care-l ucisese pe Clodius (celebrul fruntaș al partidei popularilor, dușmanul lui Cicero, om politic controversat, ales tribun în 59 aChr. cu ajutorul lui Caesar, apoi consul cu sprijinul lui Pompei și asasinat de oamenii lui Milo (conducător al partidei optimaților, adversarul său politic).

46 aChr. – *Pro Marcello* și *Pro Ligario* – ia apărarea unor partizani ai lui Pompei aflați în exil.

44-43 aChr. – *In Marcum Antonium orationes XIV* – discursuri împotriva lui Marcus Antonius numite și *Phillipicae*, care, datorită patosului acuzațiilor, fiind asemănate cu discursurile lui Demostene, celebrul orator atenian, împotriva lui Filip al II-lea, regele Macedoniei, i-au adus moartea.

Senat

Partes orationis – Părțile discursului

EXORDIUM – exordiu, cuprinde:

- a) *principium* – introducere în problema ce urmează a fi dezbătută;
- b) *captatio benevolentiae (insinuatio)* – câștigarea bunăvoinței auditoriului.

Principia autem dicendi semper cum accurata et acuta et instructa sententiis, apta verbis, tum vero causarum propria esse debent.

Cicero, *De oratore*, II, LXXVIII, 315.

Exordiu trebuie întotdeauna să fie, mai întâi, îngrijit și pătrunzător și bine orânduit în privința ideilor, potrivit în privința cuvintelor, apoi, însă, trebuie să fie specific fiecărui tip de cauză.

- Exordiu trebuie:** – să exprime esențialul pe scurt;
- să atragă atenția auditoriului;
  - să dea tonul discursului.

Respectiv **NARRATIO** – prezentarea faptelor; trebuie să fie, după cum spune Cicero:

- *brevis* (scurtă);
- *aperta* (clară);
- *probabilis* (demonstrabilă).

Narrationem [...] veri similem esse et apertam et brevem, recte nos admonent.

Cicero, *De oratore*, II, 19.

Maeștrii greci ne atrag atenția, pe bună dreptate, ca narațiunea să fie verosimilă și clară și concisă.

Este constituită din:

- a) **partitio** – prezentarea argumentării;
- b) **confirmatio** – argumentarea pe baza prezentării probelor materiale (*signa*) și logice (*argumenta*). De obicei oratorul examinează, la început, moralitatea clientului său pentru a sublinia injustețea acuzației, apoi aduce probe propriu-zise.
- c) **reprehensio** – respingerea argumentelor adversarului.

PERORATIO (CONCLUSIO) – încheierea:

- a) **enumeratio (recapitulatio)** – rezumarea ideilor principale;
- b) **indignatio** – indignarea – aducerea de argumente în defavoarea adversarului, menite să provoace indignarea judecătorilor;
- c) **conquestio (miseratio)** – pateticul, plângerea – stârnirea milei, a compasiunii pentru cel acuzat.

În ultima parte a unui discurs oratorul recapitulează considerentele cele mai importante, trage concluzia practică generală și încearcă să o impună auditoriului, să o facă acceptabilă.

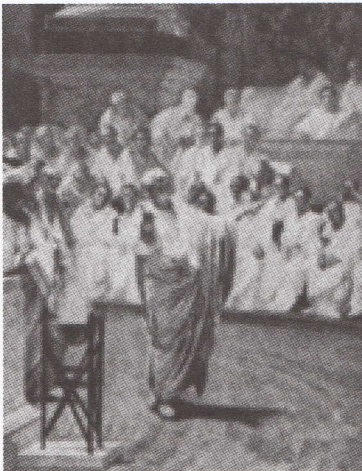
Referitor la partea discursului în care oratorul face apel la sentimente, Quintilian, retor roman din secolul I pChr., admirator al lui Cicero, distinge două tipuri de *miseratio*.

Duplex est tamen miseratio, altera cum invidia, altera cum deprecatione.

Quintilian, *Institutio oratoria*, XI, 2, 171.

De două tipuri este miseratio, fie încheindu-se mai degrabă cu stârnirea invidiei, fie cu rugăminți.

Oratorul poate face apel la compasiune pentru a-l achita pe acuzat (discursuri de apărare) sau încearcă să stârnească mânia, ura și să atragă condamnarea acuzatului (discursuri vehemente de acuzare).

Un orator în senat